

PITANJA I ODGOVORI

RAZOČARANJE ILI RAZOČARENJE?

»Jako sam se začudio,« piše nam jedan čitalac *Jezika*, »kad sam 5. IX. o. g. pročitao u *Borbi*, da je bolje upotrebljavati riječ *razočarenje* nego *razočaranje*. Za riječ *razočaranje* veli dr. Ivan Popović da je zastarjela i da je izgubila pravo na opstanak u književnom jeziku, no ja dosad nisam ni govorio ni pisao drugačije nego samo *razočaranje*. Molim, da mi uredništvo *Jezika* objasni, kako se može proglašavati nešto za zastarjelo, kad to još uvijek intenzivno živi ne samo u mojoj svijesti, nego i u jeziku naše književnosti.«

Zaista u članku »Razočarenje, a ne razočaranje« na 5. strani *Borbe* od 5. IX. 1956. dr. Ivan Popović prikazuje postanak tih dviju riječi te pravilno zaključuje, da je imenica *razočaranje* po tvorbi pravilnija od imenice *razočarenje*, jer se (kao i druge takve imenice) tvori od trpnoga pridjeva *razočaran* dodavanjem nastavka *-je*, dakle *razočaranje*. Tako su i od glagola *vjenčati*, *spavati*, *kuhati se* stvorene imenice *vjenčanje*, *spavanje*, *kuhanje*. Ali imenica *razočarenje*, koja se tako govori po istočnim dijelovima našega jezika, razvila se ugledanjem na one glagolske imenice, koje imaju s pravom završetak *-enje*. Od glagola *riješiti*, *ostvariti*, *uvjeriti* trpni pridjev pravilno glasi *riješen*, *ostvaren*, *uvjeren*, pa prema njemu imenice glase *rješenje*, *ostvarenje* i *uvjerenje*. Imenica dakle *razočarenje* nije pravilne, nego analoške tvorbe. Ipak s obzirom na njezinu veliku upotrebu, kaže dr. Popović, bilo bi suviše formalistički i puritanski goniti je. »Naprotiv, oblik *razočarenje* je, htela to gramatika ili ne — stekao svoje pravo građanstva i ozakonio se, dok je »pravilni« oblik *razočaranje* postao zastareo i, ja bih rekao, izgubio pravo na opstanak u književnom jeziku.«

Razlozi, koje navodi dr. Popović, čine se u prvi mah uvjerljivi, ali oni ipak ne mogu obastati, jer su jednostrani i netočni. Dr. Popović konstatira, da je »*razočarenje* uhvatilo korene i prodrlo čak i u jezik uglednih pisaca«, a uopće ne prati, kakvo je prostran-

stvo imenice *razočaranje*, nego za nju samo pretpostavlja da je zastarjela. Da je dr. Popović zagledao u rječničku građu hrvatske književnosti, on bi se uvjerio, da u hrvatskih pisaca ta riječ dolazi samo u obliku *razočaranje*, i to baš u novijih, a ne starijih pisaca. Pregledao sam rječničko blago »Rječnika hrvatskoga književnog jezika«. što ga uređuje dr. Julije Benešić, pa sam našao potvrde za riječ *razočaranje* u Đalskoga, Novaka, Leskovara, Ogrizovića, Lovinca, Matoša, Ujevića, Kolara, Cesarca, L. Perkovića i Nametka. Navest ću samo neke primjere, zbog štednje prostora. Tako Đalski piše: »Čutio je, kao da doživljuje veliko neko razočaranje« (»U noći« 69, 5). Matoš piše: »Kao kakav asket, Kranjčević u Ljubavi nalazi samo razočaranje« (»Naši ljudi i krajevi«, 191). U Ujevića čitamo: »Nemam u sebi pričuva za nova razočaranja« (Ojadenovo zvono, 27). U Kolara: »Dobro je došla, pošto je bila iskusna, poučena mnogim životnim razočaranjima« (»Ili jesmo ili nismo«, 60). Perković piše: »Ali se odmah pridružilo i razočaranje« (»Novele«, 43), a i Cesarec isto tako i u ekavskom tekstu: »Strašno razočaranje doživeo je Majdak, i boli ga to« (»Careva kraljevina«, 274). I u ekavca Branka Mašića našao sam: »I dode im da zaplaču od *razočaranja* i žalosti« (»Ljupče«, str. 66., r. 7. odozdo). A primjera za riječ *razočarenje* uopće nema u građi toga rječnika hrvatskih pisaca od Ivana Mažuranića do Gorana Kovačića.

Kad je dakle takvo stanje u suvremenom hrvatskom književnom jeziku s obzirom na riječ *razočaranje* i *razočarenje*, postavlja se pitanje, kako je dr. Popović mogao tu riječ proglasiti zastarjelom. Vrlo jednostavno: on se na književnu praksu hrvatskih pisaca nije ni osvrtao, nego je do svojega zaključka došao samo na osnovu pretežnog stanja u srpskih pisaca. Na istoku je naime oblik *razočarenje* zaista prodro i u jezik uglednih pisaca, pa na temelju toga on može biti i pravilan oblik u svojem krugu, ali to mu još ne daje pravo da istiskuje i po tvorbi i po upotrebi pravilan oblik *razočaranje* u hrvat-

skoj književnosti. Ako bi pak bilo nužno, da se i u hrvatskoj i u srpskoj književnosti upotrebljava samo jedan oblik, onda bi to morao biti oblik *razočaranje*, jer za nj govori i pravilnost tvorbe i govorna i književna praksa velikoga područja. Ali dakako to nije nužno: kao što postoje mnoge druge dvostrukosti, na pr. *točka* i *tačka*, *izradba* i *izrada*, *gripa* i *grip*, pa to nikomu ne smeta, tako mogu paralelno živjeti i *razočaranje* i *razočarenje*, svaki na području, u kojem se tako govori.

Zadržao sam se malo dulje na ovom slučaju, jer je on poučan i za druge slučajeve s ova tri razloga: 1. u takvim je slučajevima uvijek bolje govoriti na temelju materijala iz književnosti nego po sjećanju, 2. nije dovoljno osvrtni se samo na stanje u jednoj književnosti, nego u obadviije, dakle na stanje i u hrvatskoj i u srpskoj književnosti, i 3. nije potrebno istiskivati jedan oblik riječi ili fraze, ako je on proširen ili u hrvatskoj ili u srpskoj književnosti.

Prema svemu iznesenom riječ *razočaranje* posve je dobra i pravilna naša književna riječ, te nema nikakva razloga, da je potiskujemo.

Ljudevit Jonke

AKTUALAN ILI AKTUELAN?

Kad kažemo, da po Boranićevu Pravopisu treba pisati *aktualan*, a ne *aktuelan*, tada se mnogi bune, nazivaju to nasiljem, jer se često govori i piše *aktuelan*. Spomenemo li, da i Maretić u »Jezičnom savjetniku« preporučuje nastavak *-alan* kao bolji, neki tada uzimaju »Rječnik stranih riječi«, koji kod *aktualan* upućuje na *aktuelan*, Maretiću prišiju: čistunac, sitničav profesor, kabinetски radnik i time završavaju raspravljanje. Međutim, ovakvim se postupcima ne dokazuje ništa, pa je zato potrebno, da cijelo pitanje malo potanje razmotrimo, a onda tek da donesemo svoj sud.

Nevolja ne bi bila velika, kad bi dvostruk oblik imala samo ova jedna riječ, ali ih ima više, u kojih nalazimo *sad a*, *sad e*, bez ikakve razlike u značenju: *grādualan-grāduelan*, *manualan-manuelan*, *oficijalan-ofi-*

cijelan, *principijalan-principijelan*, *tekstualan-tekstuelan*, *uzualan-uzuelan*, *vizualan-vizuelan*. Jasno je, da treba uzeti u obzir sve ove pridjeve, a ne samo neke.

Korijen je tim riječima u latinskom jeziku, koji za pridjeve toga tipa ima nastavak *-alis*. Mi smo odbacili *-is*, dodali naš nastavak *-an* i tako dobili *-alan*. Ali sve takve pridjeve nismo primili neposredno iz latinskog (odnosno novolatinskog) jezika, nego iz francuskog ili njemačkog. Kako ovi jezici u nekih pridjeva imaju nastavak *-el*, to je njihovim utjecajem došlo u našem jeziku do dvostrukih oblika. Kojima da dade-mo prednost? Pogledamo li u »Rječnik stranih riječi«, vidjet ćemo veliku nedosljednost: *principijelan*, *vizuelan*, ali *tekstualan*; kod *oficijelan*, *virtuelan* upućuje na *oficijalan*, *virtualan*, a kod *aktualan* na *aktuelan*. Vujaklija u »Leksikonu stranih reči« bilježi jedan ili drugi oblik ili i jedan i drugi, ali se kod njega već nazire neko pravilo: pridjeve iz latinskog jezika piše sa *-alan*, a one, za koje misli da su iz francuskog, sa *-elan*. Budući da se ovo sa sigurnošću vrlo teško određuje, to se i kod njega ne može utvrditi neko pravilo. A po-njednja je još i veća, ako pomislimo, da se i riječi od istoga korijena pišu i sa *-al-* i sa *-el-*: *aktualizam*, *aktualizacija*, *aktualizirati*, *aktualitet*, uz *aktualnost* i *aktuelnost*, *aktualan* i *aktuelan*; *vizualan* i *vizuelan*, ali samo *vizualizacija*.

Jezik u svemu teži za sistemom i nastoji, da razne utjecaje uskladi s pravilima i zakonima, koji u njemu već postoje. A u našem jeziku imamo velik broj pridjeva na *-alan*, na pr. *centralan*, *eventualan*, *individualan*, *intelektualan*, *kapitalan*, *kriminalan*, *legalan*, *liberalan*, *materijalan*, *specijalan*, premda neki od njih u francuskom i u njemačkom jeziku imaju *-el*, na pr. fr. *eventuel*, *individuel*, *intellectuel*, *matériel* (njem. *eventuell*, *individuell*, *intellektuell*, *materiell*). Tim je naš jezik dovoljno jasno pokazao smjer, u kojem treba da tražimo rješenje. Dopustimo li ovdje razne utjecaje, kako bismo nekoga uvjerali, da nije dobro *eventuelan*, kad bi on tako govorio navodeći, da i Francuzi i Nijemci imaju *-el*?